

Pregledni znanstveni članak

UDK: 355.21-054.6(569.1)

Primljeno: 28. ožujka 2014.

Fenomen stranih boraca u Siriji i možebitne posljedice za Europu

*Oliver Andonov**

*Robert Mikac**

*Krešimir Mamić**

Sažetak

Suvremena Sirija predstavlja laboratorij, poligon i bojno polje gdje regionalne i jedina globalna sila, međunarodne organizacije, utjecajne kompanije i pojedinci testiraju različite mehanizme kojima nastoje ostvariti svoje ciljeve koji imaju malo toga zajedničkog s dobrobiti cijelog sirijskog naroda. Jedan je od raspoloživih alata koji se koristi upotreba stranih boraca protiv, te u manjoj mjeri u potpori, režima predsjednika Bašara al-Asada.

Ključne riječi: Sirija, strani borci, indoktrinacija, radikalizacija, Europska Unija, Zapadni Balkan

Uvod

Prostor današnje Sirije mnogo je puta kroz povijest bio poprište velikih sukoba različitih civilizacija, kultura i interesa, što je zemlju i ljude obilježilo do današnjih dana. U moderno doba Sirija prolazi kroz proces dekolonizacije od vladavine Francuske te je nezavisnost ostvarila 1946. godine. Punim nazivom Sirijska Arapska Republika, u vanjskopolitičkom diskursu nakon osamostaljenja obilježena je sukobima s Izraelom, neuspješnim ujedinjenjem s Egiptom u Ujedinjenu Arapsku Republiku te stalnim mijenjanjem u unutarnje prilike od strane Libanona. Na unutarnjem političkom planu Siriju

* doc. dr. sc. Oliver Andonov predavač na Fakultetu sigurnosti, kriminologije i financijske kontrole MIT Univerziteta u Skopju, Republika Makedonija, *e-mail*: andonov.oliver@yahoo.com

dr. sc. Robert Mikac zaposlen u Civilnoj zaštiti Državne uprave za spašavanje Republike Hrvatske, *e-mail*: robert.mikac@yahoo.com. Stavovi izneseni u radu izraz su osobnog mišljenja autora i ne predstavljaju stavove institucije u kojoj radi.

Krešimir Mamić, dipl. kriminalist zaposlen u Ministarstvu unutarnjih poslova Republike Hrvatske, *e-mail*: kmamic4@gmail.com.

obilježavaju politička nestabilnost, vojni udari te dominacija arapskih nacionalista i socijalista iz stranke Baas. Godine 1970. ministar obrane Hafiz al-Asad, pripadnik manjinske islamske sekte alavita, izvršio je državni udar te je s vremenom učvrstio autokratsku vladavinu svoga klana nad Sirijom. Vladao je represivno uz određene ustupke pojedinim skupinama sirijskog društva. Nakon smrti naslijedio ga je sin Bašar al-Asad koji na sličan način vlada zemljom do danas. Od približno 22 milijuna stanovnika, prema etničkoj pripadnosti otprilike 90 posto Sirijaca čine Arapi, potom slijede Kurdi i Armenci. Prema religijskom sastavu najviše ima muslimana sunita, koji čine oko 74 posto sveukupnog stanovništva, potom s oko 16 posto slijede alaviti, druzi i druge muslimanske manjine te oko 10 posto čine kršćani različitih provenijencija. Udjeli drugih etničkih skupina i religija mjere se u promilima. Sirija je kastinski duboko podijeljeno društvo u kojem alaviti na svim značajnijim razinama dominiraju nad ostalim dijelovima sirijskog stanovništva. Vladajuće elite u bliskim su odnosima s Iranom, dok je dio društva kao protuteža povezan s vladajućim režimom u Saudijskoj Arabiji. Glavni grad Damask jedan je od najstarijih stalno naseljenih gradova na svijetu.

Geopolitički gledano, zemlja je smještena na izuzetno trusnom području Bliskog istoka, okružena Turskom, Irakom, Jordanom, Izraelom i Libanom. Među značajnijim zemljama s kojima vladajući režim u Siriji ima uspostavljene partnerske vanjskopolitičke odnose te razvijenu gospodarsku i vojnu suradnju ističu se Rusija i Iran, dok su mu očigledni suparnici, protivnici, čak i neprijatelji, Izrael, Saudijska Arabija, Sjedinjene Američke Države te u posljednje vrijeme Turska. Različiti su razlozi zbog kojih potonje države žele oslabiti i destabilizirati sirijski režim i srušiti Bašara al-Asada s vlasti. Izrael je vječito na oprezu od Sirije zbog neprijateljstva tijekom povijesti, otvorenih pitanja uzrokovanih okupacijom Golanske visoravni, izravnog sirijskog pomaganja libanonskom Hezbollahu te omogućavanja korištenja vlastitog teritorija za logističku potporu Hezbollahu od strane Irana. Izrael na vlasti u Damasku želi režim koji će biti najmanje neprijateljski nastrojen naspram izraelskih nacionalnih ciljeva, vrijednosti i interesa. Vladajuća elita Saudijske Arabije pak želi pad Bašara al-Asada zbog umanjivanja regionalnog utjecaja osovine Sirija-Iran, s kojima od davnina nije u dobrim odnosima, zbog sprečavanja njihovog utjecaja na šijite u Saudijskoj Arabiji te zbog vlastitog širenja vahabizma u regiji. SAD je predvodio koaliciju zapadnih sila u intervenciji i svrgavanju autokratskih režima pod parolom borbe protiv terorizma (u Afganistanu i Iraku) i uvođenja demokracije, ljudskih sloboda i liberalnog tržišta (u Afganistanu, Iraku i Libiji) te su potonje razloge označili kao glavne deklarirane ciljeve za Siriju. Dodatno, SAD podupire izraelske i saudijske interese u regiji te balansira u nastojanju kako ih harmonizirati s vlastitim vanjskopolitičkim ciljevima za cijeli Bliski istok. Odnos Turske prema Siriji varirao je u fazama od prijateljskih, preko zahlađenja odnosa do današnjih, gdje otvoreno s prethodne tri zemlje na mnoštvo načina potpomaže protivnike al-Asadova režima. Različiti su vanjskopolitički mehanizmi i instru-

menti kojima se služe Izrael, Saudijska Arabija, SAD i Turska protiv režima Bašara al-Asada i variraju od individualnih vanjskopolitičkih i gospodarskih sankcija, uvođenja sankcija posredstvom Ujedinjenih naroda, pomaganja sirijske oporbe u inozemstvu i pobunjenika u zemlji, medijske kampanje protiv Sirije, sve do pomaganja stranih boraca u dolasku i borbe protiv režima u Damasku.

Strani borci u Siriji predstavljaju stvarnost modernog asimetričnog sukoba i uključeni su na više strana (budući da ne postoje samo dvije sukobljene strane) i načina te je izuzetno teško istražiti kojim su linijama došli u Siriju, koji su im motivi dolaska, komu točno služe i za čije se interese bore. Navedeno generira mnoga otvorena pitanja i to ne samo trenutačnog položaja i statusa u sirijskom sukobu, već i pitanja o načinu njihove mobilizacije i regrutiranja, o sudjelovanju u kršenju ljudskih prava do kojih dolazi njihovim djelovanjem u sukobu, o kršenju prava i običaja ratovanja, izazovima do kojih će neminovno doći prestankom njihovog aktivnog sudjelovanja u sukobu, bilo ostankom u Siriji, bilo povratkom u zemlju podrijetla. S aspekta istraživanja, cilj je ovoga članka pokušati predvidjeti sljedeće: kako će se u širem kontekstu interesa velik broj stranih boraca odraziti na budućnost Sirije i regije Bliskog istoka; u užem kontekstu, u kojoj će mjeri strani borci u Siriji predstavljati prijetnju javnoj i nacionalnoj sigurnosti država u koje se vraćaju, s posebnim osvrtom na zemlje Zapadnog Balkana. U navedenu svrhu istraživanje će obuhvatiti sagledavanje povijesnih sličnosti s trenutačnim fenomenom, analizu obrazaca koji se najčešće koriste za mobilizaciju i regrutiranje stranih boraca za sirijski sukob, izazov koji sirijski ratni veterani predstavljaju za europsku sigurnost, kao i pregled trenutačnih neučinkovitih represivnih i kaznenopravnih okvira u zemljama povratka. Neke od metoda koje su primijenjene u istraživanju uključuju: analizu sadržaja stručnih i znanstvenih radova, istraživanje internetskih portala povezanih s tematikom motivacije i mobilizacije osoba za sudjelovanje u sirijskom sukobu te intervjuiranje određenog broja osoba koje su se nedavno vratile iz Sirije, gdje su bile angažirane kao strani borci ili tzv. humanitarni aktivisti. U nedostatku javno dostupnih znanstvenih istraživanja na ovu temu na prostoru Zapadnog Balkana, ovaj članak nastoji barem djelomično upotpuniti prazninu, ne pokušavajući pritom pružiti cjelokupnu analizu ovog područja i fenomena, već tek ukazati na određene pojedinosti i opasnosti sudjelovanja stranih boraca u sirijskom sukobu.

Kako ne bismo upali u klasičnu zamku (ali i uobičajeni politološki i medijski diskurs) pomodnog terminološkog određenja osoba u sirijskom sukobu nazivima islamski militanti, vjerski teroristi, islamisti ili tomu slično, jer mnogi od njih kao razlog regrutiranja i borbe navode obranu islama i ugroženih muslimana, gdje prema našim uvjerenjima zloupotrebljavaju religiju, odlučili smo koristiti termin strani borci. Isto tako, kad se u istraživanju referiramo na osobe koje islam koriste za opravdanje nasilnih akata, svjesni smo da se radi o malom broju u odnosu na cjelokupni korpus muslimana koji islam prakticiraju kao miroljubivu religiju.

Afganistan i Bosna i Hercegovina: modeli za korištenje stranih boraca, sličnosti i razlike sa Sirijom

Nakon Španjolskoga građanskog rata (od 1936. do 1939.), koji je bio ideološke prirode i kojem su strani borci dali veliki obol, posljednja dva velika sukoba u kojem su strani borci odigrali značajnu ulogu bili su onaj u Afganistanu, koji je započeo Sovjetsko-afganistanskim ratom iz 1979. godine i protegnuo se do današnjih dana te se iz Afganistana prelio i u druge zemlje, te rat na prostoru Bosne i Hercegovine od 1992. do 1995. godine, čije su posljedice još danas vrlo aktualne za nacionalnu (sigurnost Bosne i Hercegovine), regionalnu i međunarodnu sigurnost. Iz diskursa prostora na kojem živimo posebno nam je zanimljiva, kako ju je Evan F. Kohlmann nazvao, afganistansko-bosanska mreža ispletana tijekom rata u Bosni i Hercegovini, koja je povezala tisuće prekaljenih boraca iz Afganistana, novake iz Zapadne Europe i Sjeverne Afrike te mladiće s prostora Zapadnog Balkana (Kohlmann, 2005.).

Ahmed Rashid navodi kako je „[od] 1982. do 1992. u pomoć afganistanskim mudžahedinima stiglo 35.000 muslimanskih radikala iz 43 islamske zemlje Srednjeg istoka, Sjeverne i Istočne Afrike, Srednje Azije i Dalekog istoka. U stotine novootvorenih medresa što ih je vojna vlada [pakistanskog] predsjednika Zia ul-Haka počela financirati duž granice s Afganistanom pristizali su na školovanje deseci tisuća mladih muslimanskih radikala iz drugih zemalja. S vremenom će u izravnom dodiru s Pakistanom i Afganistanom te pod utjecajem džihada biti više od 100.000 muslimanskih radikala... U Afganistan su se došli boriti u džihadu na strani mudžahedina i steći obuku iz naoružanja, izrade bombi i vojne taktike kako bi prenijeli džihad u vlastite zemlje“ (2001:200-202).

Tariq Ali izdvaja „da su Sjedinjene Američke Države koristile obavještajne usluge Egipta, Saudijske Arabije i Pakistana kako bi oformili, trenirali, financirali i naoružali međunarodnu mrežu islamskih militantata da se bore protiv Rusa u Afganistanu... John Cooley tvrdi da kineska pomoć nije bila ograničena na oružje, već se proširila i na osiguranje prislušnih punktova u Xinjiangu te je čak poslala ujgurske dobrovoljce, koje je financirala CIA... Sam je Afganistan, desetljeće nakon sovjetskog povlačenja, bio još uvijek pun frakcijskih borbi. Njegovi ratni veterani pomagali su u destabilizaciji Egipta, Alžira, Filipina, Sudana, Pakistana, Čečenije, Dagestana i Saudijske Arabije“ (2008:227-228).

Pored državnih institucija u projektu regrutiranja, slanja i financiranja stranih boraca u afganistanskom sukobu sudjelovale su i brojne tzv. humanitarne, kulturne i druge organizacije, kao i istaknuti pojedinci. Barnett R. Rubin kao takve navodi Muslimansku svjetsku ligu, predvođenu šefom saudijskog vjerskog poretka Shaikhom Abd al-Aziz bin Bazom, Muslimansko bratstvo, Islamsko koordinacijsko vijeće na čelu s Palestincem Abdullahom Azamom te princa Salmana bin Abd al-Aziza, guvernera Ri-

jada (2002:197). Vrlo sličan obrazac djelovanja tzv. humanitarnih, kulturnih i drugih organizacija viđen je i tijekom rata u Bosni i Hercegovini (Kohlmann, 2005.).

Rat u Bosni i Hercegovini značajan je jer je privukao velik broj veterana iz Afganistana, a dio njih pridružio se Armiji BiH, dok je dio djelovao samostalno. Potom, tisuće mladića s područja Bliskog istoka koji su na krilima „iskrivljenog poriva vjerskog višetva“ došli u Bosnu braniti „drevnu i ugroženu muslimansku zajednicu“. Značajno je bilo sudjelovanje ključnih ljudi zabranjenih militantnih skupina iz Alžira, FIS-a (Front Islamique du Salut) i GIA-e (Groupe Islamique Armé). Bosna je privukla i pojedinačne militante iz Zapadne Europe, preobraćenike na islam, kao i muslimanske radikale s Kosova, Sandžaka, Albanije i Makedonije. Nakon završetka rata u Bosni i Hercegovini najveći dio stranih boraca napustio je zemlju i uputio se u nove ratove (Čečenija, Kosovo, ponovno Afganistan), određeni broj uputio se u zemlje Magreba i Bliskog istoka, pojedini su otišli na zapad, stvarajući terorističke ćelije i djelujući diljem Italije, Francuske, Danske, Austrije, Njemačke, Švedske, Španjolske, Velike Britanije, Kanade, pa čak i SAD-a, dok je dio njih ostao u Bosni. Bosna je postala izvrstan trojanski konj za al-Kaidine ciljeve prema zapadu, ali i povratno prema Bliskom istoku (Kohlmann, 2005.).

Stephen Schwartz iznosi podatke kako je u ratu u Bosni i Hercegovini sudjelovalo oko šest tisuća arapskih mudžahedina koji su obučeni u Afganistanu. Saudijska Arabija pokušala je raznim načinima pretvoriti Bosnu i Hercegovinu u svog zastupnika, a Iran je dostavljao oružje uz pomoć CIA-e. Posljedica svega toga bila je ta da su se „Saudijski, vahabije i al-Kaida infiltrirali u Bosnu“ (2005:8-11). Fran Višnar smatra kako „ne čudi da se 5.000 dobrovoljaca iz arapsko-islamskog svijeta tako brzo okupilo i pristiglo u Bosnu, pridruživši se Armiji BiH. Dio posla obavila je naravno CIA, sjetivši se mnogih svojih saveznika iz Afganistana“ (Višnar, navedeno u Kohlmann, 2005:291).

Navedenim prikazom predstavljan je kratak presjek ključnih indikatora koji su vezani uz poticanje i korištenje stranih boraca u sukobima u Afganistanu i BiH. Mnoge paralele i sličnosti iz tog eksperimenta mogu se pronaći i u današnjim obrascima koji se primjenjuju u Siriji. Uzmimo za izravnu usporedbu Afganistan i Siriju jer je Bosna i Hercegovina ipak obilježena drugačijim kontekstom u odnosu na ove dvije zemlje. Afganistan je od predfeudalne pasivne države zaključane duboko u srcu Azije postao ishodište mnogih ekstremizama, individualnih pustolova, boraca za ideale, koji su angažirani i manipulirani u svrhu borbe protiv ideološkog protivnika pod krinkom obrane religije. Kako su mnogi od njih bili znatno drugačiji od domaćih Afganistanaca, jedino vezivno tkivo koje im je bilo zajedničko bio je islam, grubo iskorišten i zloupotrijebljen u pogrešne svrhe. Sirija je jasno prema mnogim pokazateljima naprednija zemlja od Afganistana, no doživjela je sličnu sudbinu u kojoj, kao i u Afganistanu, najveću cijenu plaćaju njezini stanovnici, za čije se navodne slobode bore zaraćene strane, a među njima i velik broj stranaca.

Sljedeća paralela pokazuje kako se ubrzo nakon početka otpora afganistanskih snaga sovjetskoj okupaciji pokret otpora, koji nikad nije ni bio cjelovit, fragmentirao, uz glavno obilježje da su ekstremne ili fundamentalističke struje pripadnike umjerene struje počele smatrati protivnicima te se sukobljavati s njima. Navedeno je sve značajnije eskaliralo što je više stranih ekstremista dolazio u zemlju. Navedeni scenarij viđen je i u Siriji, gdje među pobunjenicima više ne postoji neka umjerena struja, već tek loši i gori od njih.

Afganistan je bio bojno polje za političko eksperimentiranje, odmjeravanje snaga i religijsku kolonizaciju između suprotstavljenih regionalnih sila Saudijske Arabije i Pakistana s jedne strane i Irana s druge te ideološke borbe globalnih sila SAD-a i Sovjetskog Saveza. Današnja Sirija prolazi sličnu sudbinu u kojoj se Saudijska Arabija i Iran nadmudruju na njezinu teritoriju, dok SAD i Izrael prijete zračnim napadima (Izrael povremeno izvodi vrlo ograničene zračne napade na selektivne ciljeve u Siriji), a Rusija ih diplomatskim putem sprečava u poduzimanju značajnijih koraka.

Ogromnu važnost za ulazak, logističku opskrbu, medicinsko zbrinjavanje, odmor i povlačenje na sigurno stranim borcima predstavlja „prijateljska“ susjedna zemlja. Za strane borce u Afganistanu to je oduvijek bio Pakistan, dok je to danas za Siriju Turska. Navedeni eksperiment pretvorio je Afganistan i dijelove Pakistana u najopasnija područja na svijetu, s dugoročnim posljedicama za njihove stanovnike, nacionalnu, regionalnu i međunarodnu sigurnost. Obje zemlje predstavljaju sigurnu luku za mnoge ekstremiste i razne terorističke skupine. Što se tiče Bosne i Hercegovine, Višnar procjenjuje kako je „oko 900 mudžahedina nakon 1995. godine dobilo [BiH] državljanstvo. Njih 450 ostalo je živjeti u BiH“. Neki su bivši borci osnovali obitelji te, nastojeći živjeti koliko-toliko normalno, nisu zanimljivi al-Kaidi. „Druga polovina mudžahedina koja je također dobila državljanstvo BiH bila je za al-Kaidu suho zlato. Svi su pribavili valjane i originalne osobne iskaznice i putovnice, pa su se mogli lako kretati gdje god je <mreža> odredila.... Njihov zadatak bio je da se iz BiH premjeste <duboko na Zapad>, na tlo Europske Unije, sve do Velike Britanije.... Al-Kaida je u ratnim i poslijeratnim godinama uspjela u BiH pridobiti 200 radikalno islamistički orijentiranih Bošnjaka, od kojih je stvorena tzv. <bijela al-Kaida>“ (Višnar, navedeno u Kohlmann, 2005:293-295).¹ Mnoge takve opasnosti prijete budućnosti Sirije, ali i Turske.

1 Pojedini strani borci koji su dobili državljanstvo BiH i nastanili se u BiH godinama nakon završetka rata od strane službenih predstavnika vlasti ocijenjeni su kao osobe koje predstavljaju prijetnju nacionalnoj sigurnosti BiH. Neki su od njih: sirijski državljanin Imada al Husina (poznatiji kao abu Hamza, trenutno se nalazi pritvoren u Imigracijskom centru u Sarajevu), egipatski državljanin Ahmed Mohamed Elfarahati Othman (protjeran iz BiH), državljanin Alžira Frendi Omar (protjeran iz BiH), irački državljanin Fadhil al Hamdani (protjeran iz BiH). Više informacija na *online*-arhivu *web*-stranice Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine, Služba za poslove sa strancima, učitano 6. prosinca 2013. godine.

Fenomen stranih boraca – evolucija poznatog modela

Promatrajući povijest ratova, lako je zaključiti da su dolazak i sudjelovanje stranaca u ratnim operacijama pojava koja je poznata odavno. Isto tako, bez obzira na činjenicu da su primjerice u Afganistanu strani borci igrali vrlo važnu ulogu u ratnim operacijama (u Bosni i Hercegovini navedena uloga stranih boraca nije bila toliko izražena i značajna kao u Afganistanu), uočena je relativna nezainteresiranost znanstvene javnosti za to pitanje. Razloge takve nezainteresiranosti moguće je pronaći u činjenici da su ranije pojave toga fenomena bile prostorno ograničene na regije sukobljenih strana, kao i u činjenici da njegova pojava nije imala značajnije implikacije na razvijene zemlje Europe te SAD. Smatramo da će posljedice sirijskog sukoba promijeniti navedeni diskurs.

Aaron Y. Zelin, promatrajući fenomen stranih boraca u kontekstu ratnih operacija u Siriji, smatra kako je prema liberalnim procjenama od početka ratnih operacija 2011. godine u sukobu sudjelovalo više od 10.000 stranih boraca. Najveći dio njih koji podupiru pobunjenike upravo su muslimani suniti i dolaze iz arapskog svijeta (prema dolascima prednjače borci iz Saudijske Arabije, Libije, Iraka i Tunisa), druga skupina prema veličini državljani su zapadnoeuropskih zemalja (posebno iz Velike Britanije, Francuske, Belgije i Nizozemske), tu su i borci s prostora Balkana i Kavkaza te iz mnogih drugih krajeva. Režim predsjednika al-Assada podupiru pretežno muslimani šijiti, i to iz libanonskog Hezbollaha, Iraka i Irana. Ukoliko se broj stranih boraca usporedi s drugim sličnim sukobima koji su generirali dolazak većeg broja stranih boraca, indikativna je razlika u broju stranih boraca u Siriji u odnosu na trajanje ratnih operacija. Fenomen stranih boraca u Siriji specifičan je zbog velikog broja stranih boraca u razdoblju od dvije godine, uz tendenciju daljnjeg povećavanja (Zelin, 2013.).

Stalan porast broja stranih boraca u Siriji za posljedicu ima stalno obnavljanje i osvježavanje sukobljenih snaga. Uzevši u obzir činjenicu da strani borci dolaze iz različitih krajeva svijeta, sukob u Siriji doživljava fuzioniranje različitih pristupa, iskustava i taktika zaraćenih strana, što cijelom sukobu daje sasvim novu dimenziju asimetričnosti. Dakle moguće je zaključiti da je fenomen stranih boraca, bez obzira na povijesnu prisutnost, upravo u Siriji doživio procvat te dobio novi oblik s vrlo neizvjesnom budućnosti.

Prilikom razmatranja fenomena stranih boraca te njihovog utjecaja na sigurnost država iz kojih dolaze, nužno je napomenuti da je fenomen stranih boraca neodvojiv od fenomena povratnika. Iako u slučaju stranih boraca postoji vrlo jasna namjera za odlazak na područje sukoba kako bi se uključili u sukob na jednoj od sukobljenih strana, njihove namjere vezane za aktivnosti po povratku nisu ni jasne ni vidljive. Istraživanja koja je Thomas Hegghammer proveo tijekom 2013. godine pokazuju da se „samo jedan od devet stranih boraca vraća na zapad s ciljem izvršavanja napada po povratku“ (Hegghammer, 2013:10). S druge pak strane vrijedno je izdvojiti „egipatskog veterana

iz rata u Bosni, poznatog kao Salim al-Korshani, koji je u hrvatskim novinama [“Has a New Wave of Terror been Created?“, *Vjesnik* (Zagreb), 16. svibnja 1996.] izdao izravnu prijetnju u ime organizacije al-Gamma’a al-Islamiyya. Kad je završio rat u Bosni, al-Korshani se okučio i vjenčao Bošnjakinjom te je živio zakonski kao bosanski građanin. Međutim predstavljao se kao zapovjednik «bosanskog islamskog džihada», regionalnog vojnog ogranka organizacije al-Gamma’a al-Islamiyya, koji se sastajao prvenstveno od iskusnih arapsko-afganistanskih zapovjednika i fanatičnih muslimanskih pristalica iz Europe. Al-Korshani je naglasio da europski veterani iz Bosne vježbaju kako bi se vratili u svoje zemlje podrijetla i uvukli u zapadnjačko društvo... te napadali uljeze i njihove saveznike...“ (Kohlmann, 2005:227). Bez obzira na to razmatramo li umjereniju procjenu Thomasa Hegghammera ili prijetnju Salima al-Korshanija te s obzirom na trenutačne procjene o broju stranih boraca iz država članica Europske Unije i s prostora Zapadnog Balkana u sirijskom sukobu, procjenjuje se da je opasnost od aktivnosti povratnika čimbenik koji je potrebno uključiti u sva trenutačna i buduća sigurnosna predviđanja.

Promatrajući poznate terorističke napade izvršene na području Europe i SAD-a, uočen je model prema kojem su počinitelji prije izvršenja napada prošli obuku u jednom od terorističkih kampova, ili su znanja i iskustva potrebna za napad stekli sudjelovanjem u sukobima kao strani borci. Tako su počinitelji terorističkog napada na New York i Washington od 11. rujna 2001. godine putovali u Afganistan i Čečeniju kako bi prošli obuku u terorističkim kampovima. Kohlmann navodi kako su se barem dvojica od devetnaest napadača od 11. rujna – Nawaf al-Hamzi i Khalid al-Mihdar – borili 1995. u Bosni sa stranim mudžahedinima (Kohlmann, 2005:283). John Walker Lindh, Amerikanac preobraćenik na islam, poznat kao američki taliban, bio je pripadnik al-Kaide koji se u Afganistanu borio protiv snaga SAD-a 2001. godine. Mevlid Jašarević, napadač na Veleposlanstvo SAD-a u Sarajevu 2011. godine, boravio je određeno vrijeme u Gornjoj Maoči, selu za koje se vezuju raznovrsni izvještaji oko prakticiranja radikalnog vahabitskog načina života i pogleda na svijet. Muhammed Merah, počinitelj napada u Toulouseu i Montaubanu iz 2012. godine, prošao je obuku u Afganistanu i Pakistanu. Stoga, ukoliko se model korištenja sukoba kao središta za obuku i prikupljanje iskustava za buduće napade promatra iz kuta stalno rastućeg broja državljana članica Europske Unije i Zapadnog Balkana kao stranih boraca u Siriji, zaključujemo da će se fenomen stranih boraca i povratnika iz Sirije uskoro morati naći snažnije zastupljen u fokusu europske sigurnosti te da će umnogome utjecati na budućnost sigurnosnih strateških smjernica.

Internet: okvir za radikalizaciju i novačenje stranih boraca – „YouTube rat“

Rat u Siriji, kao ni jedan sukob prije njega, obilježen je masovnim praćenjem događanja na terenu, u stvarnom vremenu, putem internetskih servisa i društvenih mreža te *online* rasprava mnoštva različitih zainteresiranih osoba diljem svijeta. Ni u jednom prijašnjem sukobu nije stvorena takva fuzija novih tehnologija (mobilni telefoni s ugrađenim kamerama, internet, internetske društvene mreže) i ratovanja. Melik Kaylan donosi kako je od početka sukoba u Siriji na YouTubeu postavljeno više od milijun snimaka iz ratnih operacija u Siriji, koji su pregledani više od stotinu milijuna puta (Kaylan, 2013.). Sadržaji i rasprave najčešće se izmjenjuju na internetskim servisima poput YouTubea, Google Videos, Facebooka, Twittera, SecondLifea, Dailymonitora i sl.

Navedeni podatak potrebno je apostrofirati sa stajališta uloge interneta u radikalizaciji i novačenju, kako za sudjelovanje u sirijskom sukobu, tako i za potrebe terorističkih skupina diljem svijeta. Kohlmann ističe kako je „[tijekom] posljednjeg desetljeća virtualna revolucija tiho zauzela mjesto u svijetu međunarodnog terorizma. Tradicionalna čvorišta logističke aktivnosti radikala – džamije, knjižare i pansioni – strogo su nadzirani od strane sigurnosnih i obavještajnih agencija. Kao rezultat toga, u strategiji pristupanja prema mladima željnima *cyber*-pameti, kao što je Younis Tsouli iz Londona (poznat kao Irhabi 007), teroristi su se orijentirali na snagu interneta, otvaraju društvene mreže s temama džihada, šire propagandu putem foruma, čak i izravno regrutiraju osobe putem interneta“ (Kohlmann, 2010:1).

Što se tiče obrazaca mobilizacije, novačenja, indoktrinacije i radikalizacije za sudjelovanje u sirijskom sukobu, postoji otprije ustaljena metoda korištenja interneta i društvenih servisa na internetu za tu svrhu. Istraživanjem smo došli do spoznaje kako se odvija u tri faze: *prva*, inicijalno ostvarivanje kontakata s istomišljenicima, prepoznavanje istih ideja i vjerovanja te uspostavljanje osobnih kontakata; *druga*, izravna indoktrinacija za sudjelovanje u sirijskom sukobu u ime vjerskih pobuda i zaštite „ugroženih muslimana“ u Siriji; *treća*, organizatori prikupljaju novake, organiziraju ih u manje skupine i smještaju u takozvane kampove u kojima čekaju transport prema Siriji te ih u tom razdoblju intenzivno indoktriniraju i radikaliziraju. Prva i druga faza odvijaju se putem interneta, treća u stvarnom životu.

Matthieu Giudère smatra kako se zahvaljujući internetu pojedinačni simpatizeri određene stvari posve sami ubrzano indoktriniraju i radikaliziraju. Proučavajući džihadističke zajednice na internetu, Giudère je došao do spoznaje kako se individualna radikalizacija ne rađa nužno na internetu, već se u virtualnom svijetu odražava, a u stvarnosti pretvara u težnju za osobnim sudjelovanjem u borbi protiv Zapada koju zagovaraju al-Kaida i druge pobunjeničke skupine diljem svijeta (Giudère, 2012.). Slučaj je to primjerice „Hussaina Osmana, jednog od kamikaza u napadu na London u srpnju

2005., koji je priznao da su na njega utjecali tekstovi o džihadu i videosnimke o iračkom sukobu koji su dostupni na internetu“ (Giudère, 2012:11).

U intervjuu koji je Esad Kundaković, otac Eldara Kundakovića, borca iz Novog Pazara koji je poginuo u ratnim operacijama na strani pobunjenika u Siriji, dao magazinu *Oko RTS-a*² stoji da je „jedne noći čuo jecaje iz sobe svog sina Eldara. Kad sam ušao u sobu, vidio sam Eldara kako sjedi za kompjutorom i gleda stradavanja muslimana u Siriji. Nakon toga Eldar je odlučio otići u Siriju i pomoći braći u borbi“. Istu zarazu Facebookom i novačenje pokazuje i slučaj Elvire Karalić, dvadesetdevetogodišnje majke dvoje djece koja je napustila i djecu i muža i skupa s ljubavnikom otišla u rat, navodno prema šerijatskom pravu. Elvira je svog ljubavnika upoznala na Facebooku i na isti je način bila regrutirana.³

Korištenje legalnih i vrlo raširenih internetskih servisa i društvenih mreža, kao što su YouTube⁴ i Facebook,⁵ omogućuje jeftin i brz način radikalizacije i, kao što je vidljivo iz slučaja Eldara Kundakovića, novačenje za sudjelovanje u sukobima. Zbog sve češćeg korištenja internetskih društvenih mreža sirijski sukob počeo je dobivati naziv „YouTube rat“. Stoga upotreba internetskih društvenih mreža pokazuje nov smjer radikalizacije i novačenja. Naime rasprave koje su podrazumijevale propagandu radikalnih ideja na internetu dosad su bile rezervirane uglavnom za internetske forume i sadržaje koji su bili zatvoreni za određene skupine korisnika, koji bi tim sadržajima pristupali putem registracije i odobrenja za pristup sadržajima od strane administratora i moderatora. Korištenje masovnih internetskih društvenih mreža pokazuje tendenciju nekontroliranog širenja radikalizacije koja sigurnosnim strukturama ne ostavlja previše mogućnosti za nadzor.

Giudère smatra kako je izuzetno teško uočiti pojedince koji kreću putem radikalizacije upravo zbog njihove samotnjačke prirode i specifičnosti svakog slučaja. Zbog tog je „iznimno važno razviti nove metode borbe protiv terorizma i postići visoku razinu stručnosti u poznavanju unutarnjih mehanizama funkcioniranja džihadističkog pokreta i organizacija koje mu se pridružuju. Navedeni kvalitativni skok moguće je učiniti uz pomoć triju alata: kulturološkog obavještajstva, prevođenja u službi nadzora i prediktivne lingvistike (Giudère, 2012:144).

2 Dostupno na: <http://www.youtube.com/watch?v=bWsNbRiZ7Ek>, učitano 26. studenog 2013.

3 *Dnevni avaz*, „Ostavila muža i dvoje djece i otišla u džihad!“ Dostupno na: [http://www.avaz.ba/vijesti/ teme/ostavila-muza-i-dvoje-djece-i-otisla-u-dzihad](http://www.avaz.ba/vijesti teme/ostavila-muza-i-dvoje-djece-i-otisla-u-dzihad), učitano 12. prosinca 2013. godine.

4 Trenutačno je više od milijardu korisnika YouTubea prema statistikama na <http://www.youtube.com/yt/press/statistics.html>

5 Trenutačno je više od milijardu korisnika Facebooka prema statistikama na <http://www.statisticbrain.com/facebook-statistics/>

Europski strani borci u Siriji – izazov za europske sigurnosne arhitekture

Pitanje problema s povratnicima iz rata u Siriji u zemljama Europske Unije i posebice Zapadnog Balkana još uvijek se ne ističe kao važan sigurnosni, a ni politički, socijalni i uopće značajan društveni problem.

Dosadašnja iskustva govore o tome da države uglavnom nemaju jasnu sliku o razmjerima u kojima njihovi državljani sudjeluju kao strani borci u sirijskom sukobu, a još manje da imaju bilo kakve detaljnije razvijene indikatore kojima prate te fenomene. Upravo taj nedostatak, koji nije samo statistički podatak, već u sebi sadrži pokazatelje koje možemo povezati s regijom, gradom, čak i četvrti iz kojih su borci regrutirani ili njihovim obrazovanjem, znanjem, socijalnim položajem i drugim karakteristikama, može strateški utjecati na kasnije događaje. Prema nekim informacijama do kojih smo došli tijekom istraživanja za potrebe ovoga rada, tek su se u posljednjih šest mjeseci, ili još točnije, nakon prekida prijetnje SAD-a zračnim napadima na režim predsjednika al-Assada i pojačanog priljeva stranih boraca u Siriju sigurnosne službe, posebno one iz regije, više zainteresirale za ovu pojavu i s njom povezane sigurnosne rizike. Konstatiramo kako potencijalni budući događaji trenutačno nisu povezani s preventivnim aktivnostima prema povratnicima. Preventivne aktivnosti prvenstveno bi trebale biti usmjerene prema mlađim generacijama koje su podložnije riziku od indoktrinacije i slanja u sirijski sukob ili iskorištavanja u druge ekstremističke svrhe. Osnovni ciljevi uspostavljanja indikatora kojima bi se utvrdili neophodni podaci o broju i karakteristikama boraca u sirijskom sukobu iz regije i Europe, a koji kao povratnici mogu prouzročiti sigurnosne prijetnje, jesu stvaranje baze podataka za kriminalističko „mapiranje“ i uključivanje cijelog sigurnosnog sustava u njihovo praćenje ili upotreba takozvanog „intelligence-led policing“ (totalni policijsko-obavještajni rad).

Razviti široku nadzornu aktivnost i staviti pod kontrolu sve povratnike, njihove aktivnosti, veze koje će sa sobom donijeti iz Sirije, financijske tokove i socijalne kontakte velik je i dinamičan zadatak koji moraju obaviti sigurnosne službe. Rizik njegova neizvršenja otvara prostor ugrožavanja sigurnosti ne samo jedne države već čitave regije i Europe. Stupnjevi ugroženosti mogu biti različiti, ali ove prijetnje prije svega bit će izrazito asimetrične u kontekstu suvremenog sigurnosnoga koncepta te disperzirane na cijelo društvo.

Promatrajući fenomen stranih boraca sa stajališta sigurnosti europskih zemalja, potrebno je procijeniti broj i ulogu europskih stranih boraca u Siriji. Direktor britanske unutarnje sigurnosne agencije MI5 Andrew Parker, tijekom izlaganja pred Obavještajno-sigurnosnim odborom britanskog Parlamenta dana 7. prosinca 2013. godine, izjavio je da se broj britanskih stranih boraca u Siriji koji se bore na strani pobunjenika

protiv režima predsjednika al-Assada kreće oko nekoliko stotina.⁶ Hans-Georg Maassen, direktor njemačke sigurnosne agencije BfV (Bundesamt für Verfassungsschutz) u izjavi za *Reuters* od dana 13. studenog 2013. godine izjavio je da njemačka sigurnosna agencija raspolaže podacima o približno 220 njemačkih stranih boraca u Siriji.⁷ Na sastanku Vijeća ministara pravosuđa i unutarnjih poslova država članica EU-a, koji je održan u Bruxellesu 5. i 6. prosinca 2013. godine, ministri unutarnjih poslova na najvišoj su razini raspravljali o problemu stranih boraca. Tom prilikom iznesene su pretpostavke o broju stranih boraca te je belgijska ministrica unutarnjih poslova Joëlle Milquet izjavila da je između 100 i 150 belgijskih stranih boraca trenutačno u Siriji, francuski ministar Manuel Valls iznio je podatak o 80-180 francuskih stranih boraca u Siriji itd. Tom je prilikom EU CTC (europski koordinator za protuterorizam) Gilles de Kerchove izjavio da se prema procjenama EU INTCEN-a (sigurnosna služba EU-a) oko 1500-2000 državljana država članica EU-a trenutačno bori u Siriji. Istom prilikom EU CTC izjavio je da je tijekom proljeća 2013. broj stranih boraca iz država članica EU-a iznosio oko 800.⁸ Pokazatelj kontinuiranog povećanja broja europskih državljana koji se bore na strani pobunjenika u Siriji govori u prilog učinkovitosti instrumenata motivacije potencijalnih boraca u Europi te nedovoljno razvijenim mjerama sustavnog pristupa demotivacije. Navedenim procjenama potrebno je pridružiti procjene broja stranih boraca iz zemalja Zapadnog Balkana kako bi se dobila šira slika mogućeg utjecaja opisanih fenomena na sveukupnu europsku sigurnost. Brojni strani borci iz zemalja Zapadnog Balkana koji se bore u Siriji omogućuju stvaranje koalicijskih veza boraca iz zemalja članica EU-a s borcima iz trećih zemalja, postavljajući nove sigurnosne izazove za Europsku Uniju na njezinim jugoistočnim granicama.

Strani borci s područja Zapadnog Balkana

Povijesno nemirno područje Zapadnog Balkana nikada nije bilo bliže Europskoj Uniji te ulazak Republike Hrvatske u punopravno članstvo Europske Unije čini jednu od najdužih vanjskih granica Europske Unije i postavlja nove izazove pred europske sigurnosne instrumente. Osim rastućeg broja stranih boraca iz država članica EU-a ni jedna regija Zapadnog Balkana sa svojim demografskim specifičnostima nije ostala imuna na razvitak toga fenomena.

6 Dostupno na: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-24856553>, učitano 6. prosinca 2013. godine.

7 Dostupno na: <http://uk.reuters.com/article/2013/11/13/uk-syria-crisis-germany-idUKBRE9AC0NA20131113>, učitano 6. prosinca 2013. godine.

8 Dostupno na: http://en.europeonline-magazine.eu/sidebar-up-to-2000-europeans-fighting-in-syria_308153.html?wpf_eol_country=50, učitano 6. prosinca 2013. godine.

Unutar država Zapadnog Balkana postoje vrlo uočljive razlike u odnosu na broj osoba koje se nalaze ili koje su se nalazile u Siriji kao strani borci. Uglavnom, kad se govori o stranim borcima s ovog područja, govorimo o osobama koje ratuju na strani opozicije. Ipak, u posljednje vrijeme mogu se čuti i informacije o dobrovoljnom odlasku osoba iz Srbije kako bi se priključili režimskim snagama.

Motivi za odlazak u Siriju i ratovanje na bilo kojoj strani uglavnom su ekonomski, ali se uspješno inkorporiraju u ideološku motivaciju, i to prije svega religijsku. Ipak, u Siriju odlaze i ljudi koji se bave humanitarnim djelovanjem koje je motivirano vjerskim razlozima. Ti ljudi ne sudjeluju izravno u borbama, ali su na različite načine upleteni u sirijski sukob. Još je jedna vrlo važna karakteristika to što ratovati ne idu samo muškarci, već i žene ili supružnici, pozivajući se na šerijatsko pravo.

Procjene broja boraca u Siriji s područja Balkana divergentne su, krećući se od nekoliko stotina do više od tisuću. Skender Redjepi, predstavnik jedne od nevladinih organizacija iz Makedonije, tvrdi da iz regije Balkana u Siriji na strani opozicije trenutno ratuje oko 1000 muslimana. Ove podatke Redjepi potkrepljuje time što je nekoliko puta organizirao pošiljke humanitarne pomoći iz Makedonije za Siriju, s kojima je i sam išao.⁹ *Dnevni avaz* donosi kako su u Siriji dosad poginuli najmanje Derviš Halilović iz okolice Zenice, bivši pripadnik odreda „El-Mudžahid“ tijekom rata u BiH, te Muaz Šabić iz Zenice. Prema dostupnim informacijama, najviše boraca u Siriju je pojedinačno otišlo upravo iz BiH, ali je značajan i broj onih koji u sirijski rat odlaze s Kosova, iz Albanije, Sandžaka te dijelova Makedonije. Prema operativnim spoznajama Ministarstva sigurnosti BiH, u sirijskom sukobu trenutno sudjeluje oko 60 državljana BiH.¹⁰

Prema neslužbenim procjenama do kojih smo došli tijekom istraživanja, u Siriji se nalazi oko 300 državljana Makedonije koji su u sastavu jedinice „Jaka al Mustrah“, bliske al-Kaidi. Teško je potvrditi ovu informaciju i točan broj makedonskih državljana koji se bore na strani opozicije u Siriji, ali je potvrđeno da je troje njih poginulo. Poginuli su Imer Nimetula (36 godina) iz sela Grčec u blizini Skopja, Rasim Jaseri (20 godina) iz sela Belovište kod Gostivara i imam Sami Abdulah iz Skopja. Svi oni bili su regrutirani u Njemačku, ali je potvrđeno da ruta iz zapadne Europe prolazi kroz Skopje, odakle organizirane skupine odlaze u Tursku. Zanimljiv je sigurnosni podatak da su te skupine ponekad veće od 20 ljudi. Upravo to ukazuje na postojanje cijele logističke potpore u Makedoniji koja podupire strane borce na putu za Siriju. Logistička potpora nije fantomska opasnost, već stvarna struktura koja može uspješno djelovati i za potre-

9 Dostupno na: https://www.youtube.com/watch?v=wsmHup_V_yk, učitano 6. prosinca 2013. godine.

10 *Dnevni avaz*, „Desetine Balkanaca ratuju u Siriji, iz BiH na frontu 60 boraca“. Dostupno na: <http://www.avaz.ba/vijesti/teme/desetine-balkanaca-ratuje-u-siriji-iz-bih-na-frontu-60-boraca>, učitano 17. prosinca 2013. godine.

be unutar Makedonije ili za potrebe djelovanja u regiji. I na primjeru Makedonije vrlo je uspješan medij za novačenje novih snaga upravo YouTube. Na taj način preko socijalnih mreža iz Makedonije u rat u Siriju otišla je i Leila Rida iz Štipa, glasnogovornica brigade FSA – Slobodne sirijske armije. Leila tvrdi da motivi njezina odlaska u Siriju, kao i motivi njezinih suboraca, nisu vjerski, već demokratski, te da su svi pripadnici jedinice u kojoj se nalazi muslimani suniti. Pored makedonskih državljana, na strani opozicije kao strani borci bore se muslimani iz regije koji su regrutirani uglavnom u inozemstvu, posebno tijekom studija u Turskoj.

Stavovi osoba s prostora Zapadnog Balkana o njihovoj ulozi u sirijskom sukobu

Tijekom istraživanja obavljen je određeni broj razgovora-intervjua na malom uzorku osoba koji su: a) povratnici iz Sirije, a ondje su bili kao strani borci; b) dio organiziranog procesa slanja boraca ili humanitarne pomoći u Siriji; c) prošli kroz proces regrutiranja te čekaju odlazak u Siriju. Vrlo su značajni pokazatelji do kojih se došlo tijekom intervjua s navedenim osobama. Potrebno je naglasiti kako je posebno teško bilo ostvariti kontakte s ovim pretežno zatvorenim pojedincima i skupinama, tako da je tijekom intervjua posebna pozornost bila posvećena anonimnosti ispitanika te su odgovori dobiveni na tek pojedina postavljena pitanja. Poseban interes posvećen je pitanjima motiva za sudjelovanje u sirijskom sukobu, organizacijskim oblicima i načinima regrutiranja, financiranja navedenih aktivnosti, vanjskim vezama i potpori, kao i samoprocjeni ispitanika o prijetnji koju povratnici potencijalno predstavljaju za sigurnost u svojim državama i regiji.

Procjena broja osoba iz regije koje se kao strani borci bore na strani opozicije u Siriji u slučaju intervjuiranih ispitanika kreće se od 300-350, pri čemu se govori i o broju onih koji se bore povremeno i koji se nakon mjesec ili dva vraćaju u svoje države iz raznih razloga, a taj broj u regiji veći je od 700 osoba. Ovdje moramo voditi računa o tome da dio tih boraca nije sudjelovao u borbama, već su se odmah vratili u zemlje podrijetla, uz uputu da čekaju daljnje zapovijedi. Dio sirijskih stranih boraca jesu i žene, kojih prema procjenama ima između 60 i 70. Posebno je zanimljivo to da se žene regrutiraju ne samo kao borci već i zbog seksualnih potreba boraca na terenu.

Smatrajući navedene podatke relevantnima, zaključujemo da je od približno 1000 osoba iz regije koje su regrutirane i koje su prošle tzv. vojnu obuku dio njih sudjelovao u borbama u Siriji, dok ostali čekaju svoju priliku. Tomu valja dodati i podatak da je kroz proces indoktrinacije prošlo najmanje još toliko osoba koje bi u budućnosti mogle biti angažirane u borbama u Siriji. Najveći broj boraca podrijetlom je iz Bosne, prema državljanstvu najviše ih ima iz Bosne i Hercegovine, ali ih ima i iz Slovenije, Srbije (Sandžak i dolina Preševa), Crne Gore, Albanije, Kosova, Makedonije i manji broj iz

Hrvatske i Bugarske. Posebna pozornost posvećena je mladim osobama koje nisu rođene kao muslimani, no pokazuju interes prema islamu. Prema njima se postupa vrlo pažljivo i navedene se najprije usmjerava prema preobraćenju, a zatim se od njih traži da dokažu svoju istinsku vjeru Alahu i krenu u sveti rat u Siriju.

Motivi zbog kojih se osobe odlučuju na borbu u Siriji hijerarhijski se prema važnosti za intervjuirane osobe mogu razvrstati u tri osnovne kategorije. Prvi i osnovni motiv koji se posebno gaji i razvija prilikom indoktrinacije i regrutacije jest onaj ideološko-vjerski. Regruti se indoktriniraju da je odlazak u sveti rat, i u tom ratu stjecanje statuta šehida (mučenika za Alaha), najlakši put za osobni spas s ovoga svijeta i odlazak u raj. Drugi motiv na listi financijske je prirode. U okvirima tog motiva postoji izravna gradacija prijama financijskih sredstava u skladu s dostignutim rangom i angažmanom na terenu. Od novoregrutiranih osoba očekuje se sudjelovanje u najopasnijim aktivnostima navalnih borbenih skupina. Bez obzira na to prežive li ili ne, ugovorena plaća isplaćuje se njima ili njihovim obiteljima. Isplata se odvija putem turskih banaka u regiji, a novac u turske banke pristiže preko arapskih banaka u Kuvajtu. Plaća borca utvrđena je na 10.000 dolara, a ukoliko nakon izvjesnog vremena borac koji se dokazao u borbama pokaže i vjersku posvećenost, onda stječe preduvjete da postane zapovjednik manje postrojbe ranga voda s dvadesetak ljudi. Plaća zapovjednika te razine iznosi 100.000 eura mjesečno. Neki od ispitanika rekli su da se plaća zapovjednika često sastoji od novčanog dijela i materijalnih dobara na koje se stječe pravo putem ratnog plijena, i to 50 posto svega što je njegova postrojba zarobila, a drugi dio plijena dijeli se među ostalim borcima. Podaci ukazuju na veliku financijsku potporu koju opozicija u Siriji dobiva, i to uglavnom iz izvora u Kuvajtu i Saudijskoj Arabiji. Treći razlog sudjelovanja u sirijskom sukobu humanitarne je prirode. U tu skupinu spadaju indoktrinirani ljudi koji su se posvetili islamu, ali koji zbog različitih razloga ne mogu sudjelovati u borbama. Navedeni se angažiraju u potpornim središtima u Turskoj i područjima pod kontrolom pobunjenika te rade na humanitarnim i logističkim poslovima. Te osobe najčešće se vraćaju u regiju i predstavljaju veze između regije i boraca na terenu.

Logističke i transportne rute prolaze kroz Makedoniju i Bugarsku te vode prema Turskoj. Prebačene skupine broje od 15 do 20 osoba, organizirane su najčešće kao turističke skupine i svakog tjedna barem jedna prolazi kroz regiju na putu za Siriju. One se prihvaćaju u Istanbulu pod okriljem turske humanitarne organizacije *Insan Hak ve Hurriyetleri*, odakle se borci upućuju u kampove duž granice sa Sirijom.

Ispitanici su različito opisali procese indoktrinacije i regrutacije kroz koje prolaze novi borci. Navedeni procesi snažno su obilježeni mogućnošću financijske zarade pomoću koje se privlače novi kandidati. Proces indoktrinacije, ovisno o okolnostima, različiti su te ne postoji univerzalni obrazac pristupa novcima. Najviše se koristi utjecaj koji se ostvaruje radom humanitarnih organizacija, gdje se novim kandidatima

posredstvom videomaterijala (najčešće koristeći YouTube) prikazuju događaji na terenu u kontekstu stradavanja muslimana, što postiže najbolje rezultate. Uz navedeno, usporedno se prakticiraju religijsko osvještavanje i predavanja u kojima posebno mjesto zauzima značaj molitve i namaza, odnosno njihova neizostavna povezanost, a na način koji je drugačiji od onog koji se prakticira generacijama na prostorima Zapadnog Balkana. Upravo s tog aspekta indoktrinacija kroz molitvu usmjerena je prema glavnom cilju, žrtvovanju života za Alaha, i to u svetom ratu protiv nevjernika. Prilikom indoktrinacije i vjerske nastave posebna pozornost posvećena je temi opisa raja te posebnom mjestu u njemu koje je rezervirano za šehide.

Vahabitski pokret označen je osnovnom platformom za aktivnosti povezane uz regrutiranje. Organizatori regrutiranja članovi su studentske organizacije Omladinski islamski forum, koja ima svoje ispostave u svim studentskim središtima, kako u regiji, tako i diljem Europe. Prvi kontakt i utjecaj događaju se upravo putem te studentske organizacije koja u javnom radu pokazuje humanitarnu skrb prema novim članovima s ciljem zadobivanja njihovog povjerenja. Nakon toga uključuju se imami, članovi organizacije Muslimansko bratstvo, i to najaktivniji i iskusniji članovi, prije svega s Kosova i iz Bosne. Svi ispitanici spomenuli su jedan zanimljiv detalj. Vrbovanje i indoktrinacija posebno su usmjereni prema mladim kršćanima, odnosno studentima koji nedovoljno poznaju kršćansku religiju, samo su nominalno kršćani te iskazuju interes prema islamu. Njih se pokušava preobratiti na islam, i to na sljedeći način: teološkim utjecajem i uvjerenjem da je islam prava vjera za osobne osjećaje osobe, te se pritom nastoji utjecati na osnovne biheviorističke, čulne, ali i trivijalne ljudske potrebe. Sljedeći je korak ideološko-političko uvjerenje da, ukoliko se osoba ne slaže s odnosom nemuslimanskih država prema patnjama muslimana, onda je potrebno izravno sudjelovati u svetom ratu za obranu muslimana. Upravo takav pristup, s pojašnjenjem krajnjeg cilja stvaranja šerijatskog svijeta – odlaska u raj i postanka šehidom – predstavlja najkraći i najbolji put. Proces indoktrinacije prošli su svi ispitanici koje smo intervjuirali.

U organizacijskoj strukturi Muslimanskog bratstva i Omladinskog islamskog foruma postoje osobe koje imaju stalni zadatak regrutiranja novih mladih ljudi, a za to su nagrađeni financijskom naknadom. Uspiju li nekoga preobratiti na islam, onda, prema vjerovanju, sami sebi osiguravaju pravo posmrtnog odlaska u raj. Ispitanici su iznijeli važan podatak kako su članovi Muslimanskog bratstva pojedini političari i pripadnici državnih i sigurnosnih službi u državama regije te da putem korupcije osiguravaju pozicije koje su povezane s radom u zemljama Europske Unije. U okvirima takvih aktivnosti razvijaju obavještajnu djelatnost s posebnim zanimanjem za prikupljanje informacija o djelatnicima obavještajnih i sigurnosnih službi. Kao krajnji cilj označeno je stvaranje uvjeta za uvođenje šerijatskog sustava u državu regije. Takav organizacijski pristup usmjerava nas prema zaključku da navedene organizacije stvaraju uvjete du-

goročnog i dubokog djevovanja u regiji. Usto, prikupljeni pokazatelji ukazuju na svu ozbiljnost djelovanja islamskog radikalizma i efekte sudjelovanja u borbama u Siriji kao poligonu za praktičnu borbenu i ideološku obuku. Rezultat tih procesa ima dugoročne ciljeve i predstavlja prijetnju sigurnosti cijele regije Zapadnog Balkana. Isto tako, svi ti procesi privlače pozornost i potporu radikala iz cijele regije te šireg islamskog svijeta.

Glavno regionalno središte u kojem djeluju aktivisti koji regrutiraju borce, a pod okriljem Muslimanske braće, nalazi se u gradu Skadar u Albaniji, odakle se uz djelovanje u Albaniji nastoji utjecati i na muslimane na jugu Crne Gore. U Crnoj Gori u tu je aktivnost posredno i neposredno uključeno od 3 do 4 tisuće ljudi kojima potpora stiže iz Peći i Novog Pazara. Aktivnosti u Sloveniji odvijaju se preko osoba podrijetlom iz Bosne i njihovih veza iz Austrije, gdje je glavno središte za regrutaciju smješteno u Linzu. Ispitanici navode kako su aktivnosti u Hrvatskoj manjeg obujma, pretežno su posrednoga karaktera i pod utjecajem potpore iz Bosne. U Grčkoj djeluju skupine Muslimanskog bratstva, ali samo u regiji Čemerija i sastavljene su isključivo od Albanaca.

U kontekstu vanjske potpore, ispitanici su predstavili spoznaje o povezanosti središta iz regije s onima iz drugih krajeva svijeta. Najsnažnije su izražene veze između pojedinaca i tzv. središta u Bosni i na Kosovu s ekvivalentnima u arapskim zemljama. Veze sa Zapadnom Europom ostvaruju se putem središta u Bremenu, u kojem djeluje imam podrijetlom iz Albanije, pri čemu su glavna ciljana skupina Albanci. Najbolje financirani ogranak onaj je u Švicarskoj, odgovoran za organizaciju logističke potpore, gdje se vrbuju i uvlače u koruptivne aktivnosti osobe iz političkog života na različitim razinama. Prema kazivanju ispitanika, osnovna tendencija u sljedećem razdoblju bit će usmjerena ka jačanju aktivnosti u Mađarskoj, gdje već funkcioniraju ćelije, kojima je predodređen cilj da se razviju u glavno središte za djelovanje prema Istočnoj Europi (Rumunjskoj, Moldaviji i Ukrajini) te Srednjoj Europi (Češkoj i Slovačkoj). U svim navedenim državama, osobito u Češkoj, postoji dovoljno potencijala za angažiranje i rad, ali prema izjavama sugovornika, postoji potreba da se snažnije prodre u Slovačku i Rumunjsku.

Prema samoprocjeni ispitanika, rizik da prethodno opisani procesi i borci povratnici iz Sirije predstavljaju podlogu za različite subverzivne radnje u državama regije ocijenjen je kao vrlo visok. Zanimljivo je to što su svi ispitanici kategorično potvrdili visok stupanj sigurnosnog rizika, i to kao produžetak trenutačnih aktivnosti. Povećanje rizika predstavlja mogućnost brzog i jednostavnog prebacivanja organiziranih skupina boraca iz jedne u drugu državu. Prema ispitanicima, pitanje je vremena kad će povratnici biti uključeni u određene aktivnosti koje se prema kaznenom zakonodavstvu klasificiraju kao terorističke. Za stabilnost regije kao ključne su označene Bosna i Hercegovina te Kosovo, gdje su militantne skupine koje se u svom djelovanju pozivaju na islam i podupiru aktivnosti u drugim državama regije najsnažnije ukorijenjene. Važno

je istaknuti kako te skupine imaju stalne veze s istomišljenicima iz zemalja Zapadne Europe. Kao osnovni motiv za pokretanje određenih nasilnih aktivnosti predviđa se korištenje izgovora „ugroženosti prava Albanaca“, prvenstveno u Makedoniji, Srbiji i Grčkoj. Konačni je cilj stvaranje islamskih društava i država, prvo na području Zapadnog Balkana, a potom i u Europi.

Neučinkovitost represivnih i kaznenopravnih okvira

Iako rastući fenomen stranih boraca predstavlja novi izazov za represivne sustave, istodobno ostavljajući moderno kazneno zakonodavstvo bez učinkovitog odgovora na takve sigurnosne pojave, on govori i o potrebi iznalaženja novih modela za brže i učinkovitije reforme kaznenopravnih okvira. Taj je problem osobito vidljiv u kaznenopravnim sustavima država članica Europske Unije. Naime zbog potrebe usklađivanja s europskom pravnom stečevinom (*acquis communautaire*), kaznenopravni sustavi država članica ograničavaju se zajedničkim okvirima koji jamče najvišu razinu poštivanja ljudskih prava, što s druge strane ograničava mogućnosti brzih izmjena kao odgovora na nove ugroze.

U takvim okolnostima kao mogućnost brzog odgovora na nove sigurnosne pojave nameće se potreba iznalaženja novih preventivnih modela. Pravci preventivnog djelovanja u pogledu fenomena stranih boraca trebali bi imati izvorište u operativno-analitičkim procjenama i profiliranju potencijalnih budućih stranih boraca kako bi se identificirale ugrožene skupine unutar društva.

Identifikacija ugroženih skupina predstavlja osnovu za izgradnju cjelokupnog preventivnog sustava te omogućuje učinkovitu primjenu mjera specijalne prevencije. Isto tako, potrebno je identificirati slabe točke u sigurnosnim strukturama europskih država kako bi se modelima jačanja kapaciteta država ujednačile mogućnosti sustava za učinkovite odgovore na ugroze.

Iskorištavanjem postojećih i stvaranjem novih kanala za suradnju i razmjenu podataka među državama te uspostavljanjem zajedničkih baza podataka omogućuje se sustavan pristup problemu. Stvaranjem zajedničkih baza podataka stranih boraca, a osobito povratnika, otvara se mogućnost nadzora nad budućim aktivnostima takvih osoba u pogledu prevencije svih aktivnosti koje mogu imati negativan utjecaj na zajedničku sigurnost. Prikazani model omogućuje bolje međusobno povezivanje, iskorištavanje i jačanje postojećih te stvaranje novih kapaciteta država, pružajući osnovu za daljnji razvoj preventivnih modela uz neznatno povećanje troškova.

Zaključak

Procjenjujući činjenicu linearno rastućeg broja stranih boraca iz europskih zemalja, a osobito zemalja Zapadnog Balkana, u Siriji s jedne strane te nemogućnost sustavnog praćenja ovoga fenomena s druge strane, iskustva iz prošlih razdoblja, kad su sukobi poslužili kao mjesta za obuku skupina i pojedinaca koji više ili manje organizirano pripremaju buduće napade, otvara se područje od iznimnog znanstvenog, stručnog i operativnog značaja svih tijela, organizacija i pojedinaca koji se bave pitanjima sigurnosti. Navedena činjenica stvara potrebu dubljeg istraživanja fenomena u njegovoj cjelini, a osobito u dijelu njegova utjecaja na buduću sigurnosnu sliku zemalja Europske Unije i Zapadnog Balkana, a znanstveni pristup mora osigurati iznalaženje novih spoznajnih, kaznenopravnih i kriminalno-političkih odgovora na negativne sigurnosne pojave koje mogu proizaći iz fenomena stranih boraca i povratnika.

Izravne spoznaje do kojih smo došli istraživanjem upućuju nas na to da strani borci u Siriji koji su podrijetlom iz Europe, te s posebnim osvrtom na Zapadni Balkan, predstavljaju srednjoročni i dugoročni rizik i prijetnju europskoj sigurnosti. Taj rizik odnosi se na nacionalnu sigurnost država, ali još više na regionalnu sigurnost. Velika opasnost za regionalnu sigurnost uvjetovana je mobilnošću državljana iz regije koji vrlo brzo mogu prolaziti državne granice pri planiranju, ali i izvršavanju subverzivnih radnji. Dugoročni ciljevi uspostavljanja šerijatskog prava u društvenim uređenjima država u ovom su trenutku neostvarivi. Ipak, indikativno je kako na određenim područjima Zapadnog Balkana raste pritisak radikalizacije usmjeren prvenstveno prema mladima, a u tom kontekstu i prema kršćanima, što u budućnosti može biti samo još intenzivnije. Sadašnji procesi indoktrinacije, radikalizacije i regrutiranja novih pobornika i boraca izgledno će se nastaviti uz maksimalno korištenje interneta i socijalnih mreža, ali ne samo s ciljem upućivanja boraca u Siriju već i s ciljem intenzivne indoktrinacije i stvaranja pričuvnih radikalnih snaga i jake logističke potpore u regiji. Stvaranje uvjeta za dugoročnu promjenu društvenih uređenja na Zapadnom Balkanu i u cijeloj Europi krajnji je cilj. U tom kontekstu dio država iz regije ne predstavlja primarni interes u ovom trenutku, što može izazvati lažan osjećaj neugroženosti.

Literatura:

Ali, Tariq, *Sukob fundamentalizama: križarski ratovi, džihad i suvremenost*, Sarajevo, Bemust Publishing, 2008.

Giudère, Matthieu, *Novi teroristi*, Zagreb, Alfa, 2012.

Hegghammer, Thomas, "Should I Stay or Should I Go?", Washington D.C., *American Political Science Review*, veljača 2013. Dostupno na: http://hegghammer.com/_files/Hegghammer_-_Should_I_stay_or_should_I_go.pdf, učitano 23. rujna 2013.

Kaylan, Melik, "Syria's War Viewed Almost in Real Time", *The Wall Street Journal*, Dostupno na: <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424127887324492604579083112566791956>, učitano 27. studenog 2013.

Kohlmann, F. Evan, *Al-Qa'idin džihad u Europi: afganistansko-bosanska mreža*, Zagreb, Naklada Ljevak d.o.o., 2005.

Kohlman, F. Evan, "A Beacon for Extremists: The Ansar al-Mujahideen Web Forum", *Combating Terrorist Center at West Point*, veljača 2010., svezak 3, br. 2. Dostupno na: <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2010/08/CTCSentinel-Vol3Iss2-art1.pdf>, učitano 23. studenog 2013.

Rashid, Ahmed, *Talibani: Islam, nafta i nova velika igra u Srednjoj Aziji*, Zagreb, Tamaris, 2001.

Rubin, R. Barnett, *The Fragmentation of Afghanistan: State Formation and Collapse in International System*, New Heaven and London, Yale University Press, 2002.

Schwartz, Stephen, *Dva lica islama*, Zagreb, Medžilis islamske zajednice, 2005.

Zelin, Y. Aaron, "Who Are the Foreign Fighters in Syria?", Washington D.C., *The Washington Institute, Policy Analysis*. Dostupno na: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/who-are-the-foreign-fighters-in-syria>, učitano 10. prosinca 2013.

Web stranice Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine, Službe za poslove sa strancima, učitano 6. prosinca 2013. godine.

Summary

Contemporary Syria is a laboratory, training field and battleground where regional powers and one global power, international organizations, influential companies and individuals are testing various mechanisms to pursue their goals, which have little in common with the well-being of the Syrian people. One of the tools in their use are foreign fighters against and, in lesser extent, in support of the regime of President Bashar al-Assad.

Keywords: Syria, foreign fighters, indoctrination, radicalization, European Union, Western Balkans

